

ג"ן ד"ס — להיכן הולכין — לגן הדם, גן עדן.

ה"ע ו"ף — אמר גיהנם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! עיף אנכי ברעב [ה"ע ו"ף — הנני עיף ברעב].

אמר לו הקב"ה: ז"ן ח"ק — הללו זרעו של יצחק.

ט"ר י"ש כ"ת — טר. שמור והמתן. כי יש לי כיתות כיתות של עובדי כוכבים — שאני נותן להן.

מתניתין:

ב-קד **הכותב שתי אותיות בשוגג בהעלם אחד,** שלא נזכר בין אות לאות ששבת היום או שלא נודע לו מאיסור הכתיבה — **חייב** קרבן חטאת.

כתב בדיו, בסם, מין אדמה, בסיקרא, מין אבן שצובע אדום, בקומוס שרף אילן, בקנקנתום מי נחושת, ובכל דבר שהוא רושם והרישום מתקיים.

כתב על שני כותלי זווית הבית הסמוכות זו לזו, כגון, האחת במזרח והשניה בצפון. ובמקום שהזווית מתחברות יחד, על כל כותל כתב אות אחת.

ועל שני לוחי פנקס שני לוחות נפרדות והן נהגין זה עם זה, שתי האותיות נקראות יחד, לפי שהן כתובין על שפתי הלוחות הסמוכין זה לזה — **חייב**.

הכותב על בשרו שתי אותיות בדיו, חייב.

המסרט בברזל על בשרו צורת שתי אותיות — רבי אליעזר מחייב חטאת, וחכמים פוטריין לפי שאין דרך כתיבה בכך.

כתב במשקין כגון מי תותים שמשחירין, או במי פירות שאר כל הפירות, או באבק דרכים בטיט [פירוש אחר: רשם באצבעו על האבק], או באבק הסופרים, בעפרורית של קסת הסופר [וכשני הפירושים דלעיל], ובכל דבר שאינו מתקיים, פטור.

כתב לאחר ידו, בגב ידו, שאחז הקולמוס בהיפוך, כשמקום החוד למעלה, והפך ידו כשגב היד כלפי מטה, וכתב.

או שכתב ברגלו, בפיו, ובמרפיקו שכפף את ידו, ואחז בכיפוף שבין המרפק ליד את הקולמוס.

בכל אלו פטור, לפי שאין דרך כתיבה בכך.

כתב אות אחת סמוך לכתב, שהיתה אות אחת כתובה וכתב לידה אות נוספת.

וכתב על גבי כתב, שהעביר את הקולמוס על אותיות הכתובות כבר, וחידש אותן.

נתכוון לכתוב ח"ת וכתב ב' זיינין שדילג הקולמוס על גג החי"ת, ונשארו שני זיינין.⁽¹⁾

כתב אות אחת בארץ ואחת בקורה, או כתב על שני כותלי הבית שלא בזוית [והוא הדין אם כתב על כותל אחד, אלא שהאותיות רחוקות זו מזו], או על שני דפי פנקס העשוי

אינו משום שלא נתכוין רק לאות אחת, אלא

1. למסקנת הגמרא [לקמן קה א] הטעם לפטור

עמודים עמודים, וכתב כל אות בעמוד אחר, ואין נהגין זה עם זה, שאינן נקראין ביחד אלא אם כן יחתוך מה שמפסיק ביניהן — פטור.

כתב אות אחת נוטריקון, שעשה סימן נקודה על האות לרמזו שהכונה לתיבה שלימה —

רבי יהושע בן בתירא מחייב, וחכמים פוטריין.

גמרא:

ומבארנין: דיו היינו דיותא.

סם — סמא.

סקרא — אמר רבה בר בר חנה: סקרתא שמה. קומום — קומא.

קנקנתום — אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל: הרתא דאושכפי. צבע שצובען בו נעלים שחורות.

שנינו במשנה: ובכל דבר שהוא רושם.

והוינן בה: לאתויי מאי?

ומשנינן: לאתויי הא דתני רבי חנניא: כתבו

את הגט במי טריא מין פרי [פירוש אחר: מי גשמים] ומי אפצא גרגירים הנקראים עפצים כשר לפי שהוא מתקיים, ולענין שבת נמי.

תני רבי חייא: כתבו לגט באבר עופרת. כשחור פחם, וכשיחור קנקנתום — כשר.

שנינו במשנה: המסרט על בשרו, רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטריין.

תניא: אמר לחן רבי אליעזר לחכמים: והלא בן סטרא הוציא כתבים של כשפים ממצרים כשהם כתובים בסריטה שעל בשרו [להעלים מעיני החרטומים שהיו בודקים כל היוצאים ממצרים שלא יוציאו אתם כתבים של כשפים ללמדם לבני מדינה אחרת]. הרי שדרך כתיבה בכך, ולמה פוטרים עליהן בשבת?

אמרו לו חכמים: בן סטרא שוטה היה! במעשה זה שמסר נפשו על הדבר לעשות דבר שאין דרך בני אדם לעשותם, ואין מביאין ראיה מן השוטים!

שנינו במשנה: כתב אות אחת סמוך לכתב פטור.

והוינן בה: מאן תנא דמתניתין?

אמר רבא בר רב הונא: דלא כרבי אליעזר.

שכתב שתי אותיות אחרות, שאינן צריכות תיוג — חייב, למרות שהוא התכוין לכתוב רק אות אחת.

ואע"ג דקיי"ל בנתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע פטור, ומדוע יתחייב כאן כשנתכוין לכתוב רק אות אחת? תירצו בתוס', דהכא מיירי שלא היה בדעתו לכתוב שתי אותיות מסוימות, אלא שתי אותיות כל שהן, איזה שיהיו, והתחיל

משום שלא תייג את הזיינין, ולא נגמרה מלאכת הכתיבה.

וכתבו התוס' בד"ה נתכוין, דלפי זה גם אם נתכוין מלכתחילה לכתוב שני זיינין פטור כשלא תייג.

והא דנקט בנתכוין לכתוב חי"ת, לאשמעינן שדוקא בגלל שכתב שני זיינין ללא תגין הוא פטור, אבל אם נתכוין לכתוב אות אחת ויצא

נחשב כאילו הוא כותב עתה, ואם כן לענין שבת נמי חייב.

תנא: כתב אות אחת בשבת והשלימה בכך לספר, שהיתה האות הזאת האות האחרונה באחד מעשרים וארבעה ספרי הקדש. (2) או אם ארג חוט אחד והשלימה לבגד — חייב.

מאן תנא דברייתא?

אמר רבא בר רב הונא: רבי אליעזר היא, דאמר: המוסיף שורה אחת על האריג, חייב.

רב אשי אמר: אפילו תימא רבנן היא. כי להשלים ספר או בגד שאני, דמודו בה רבנן דחייב דהוי מלאכה חשובה, (3) ולא נחלקו אלא כשמוסיף על קצת אריג, שעדיין לא נשלם בגד בכך.

אמר רבי אמי: כתב אות אחת בטבריא, ואות אחת בציפורי — חייב. (4) מאי טעמא? משום דכתיבה של שתי אותיות היא, אלא שמחוסר קריבה זה לזה.

ומקשינן: והתנן במתניתין: כתב על שני כותלי הבית, ועל שני דפי פנקס, ואין נהגין

דאי רבי אליעזר, האמר לגבי מלאכת אורג [לקמן קה א] שאעפ"י שבתחילת אריגת הבגד אינו חייב עד שיארוג שלשה חוטיין, הרי אם ארג שורה אחת של חוט אחד על האריג, על מה שכבר נארג קצת, חייב.

והכא נמי, אם הוסיף אות אחת סמוך לכתב מחייב רבי אליעזר.

שנינו במשנה: כתב על גבי כתב פטור.

והוינן בה: מאן תנא?

אמר רב חסדא: דלא כרבי יהודה.

דתניא: הרי שהיה צריך לכתוב את השם בספר תורה, ונתכוין בטעות לכתוב "יהודה", וטעה, ולא הטיל בו דל"ת ב"יהודה" אלא כתב את שם ה', והרי השם כתוב שלא בכונה, שאינו כשר — מעביר עליו קולמוס שנית בכונה לשם קדושת השם, ומקדשו.

וחכמים אומרים: אין השם מן המוכרח!

הרי, שלדעת רבי יהודה כתב על גבי כתב

3. וחיובו משום כותב ולא משום מכה בפטיש. ובביאור הדבר כתב המאירי, שלא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כולה, כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כולה מסביבותיה אלא שלא נפלה. או בגד שנשלמה אריגתו אלא שיש עליו קיסמין. אבל כאן, לא נשלם עדיין הספר והבגד. וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש. דאם לא נאמר כן, כל מלאכה שתחלתה וסופה באין כאחד, כגון קצירה וכיוצא בה יתחייב משום מכה בפטיש.

4. הרשב"א הביא בשם רב האי גאון לפרש שטבריא וציפורי היו סמוכות זו לזו. ואם יכתוב

בחי"ת, ועלה בידו שני זיינין, דהשתא נתכוין לדבר איסור, וגם נתקיימה מחשבתו. וכל הפטור אינו אלא משום חסרון התגים.

2. רש"י. משמע דבשאר ספרים אינו חייב.

וכתב המנ"ח [מצוה ל"ב, במלאכת כותב אות ב'] דהטעם הוא, דבשאר ספרים לא שייך השלמה. לא מיבעיא בספרי הדיוטות, אלא אפילו ספרי קדש, שהרי יכולים לגרוע ולהוסיף בהם. ורק בספרי תנ"ך, שהתיבות והאותיות הכל במנין ומספר מאת השי"ת, בהשלמתן הוא תיקון גדול וחייב אפילו על אות אחת.

זה עם זה — פטור. והכי נמי הרי אין נקראין יחד?

ומתריצין: התם — מחוסר מעשה דקריבה, שאי אפשר לקרבן אלא ע"י מעשה, שיחתוך מה שמפסיק ביניהם. אבל הכא, לא מחוסר מעשה דקריבה, דרבי אמי מיירי שכתב כל אות על שפת הלוח, ואפשר לקרבן גם בלא מעשה חיתוך.

תנא: הגיה [תיקן] אות אחת חייב.

ומקשינן: השתא, כתב אות אחת פטור, הגיה אות אחת חייב?!

ומתריצין: אמר רב ששת: הכא במאי עסקינן: כגון שנטלו לגגו של חי"ת, ועשאו שני זיינין, (5) ותיקן בכך את הספר. (6)

רבא אמר: כגון שנטלו לתגו של דל"ת, לבליטה שבצד ימין, ועשאו רי"ש. ואעפ"י שלא הגיה אלא אות אחת הרי זה מעשה חשוב הואיל ותיקן בכך את הספר, (7) שהרי אסור להשהות ספר שאינו מוגה, והוי ליה ככתב אות אחת והשלימה לספר, דאמרינן לעיל דחייב אפילו לרבנן.

תנא: נתכוין לכתוב אות אחת בלבד ועלו קא-א בידו שתיים, חייב.

ומקשינן: והתנן במתניתין: נתכוין לכתוב חי"ת וכתב ב' זיינין פטור משום שנתכוין לכתוב אות אחת בלבד והוי ליה "מתעסק", שפטור מקרבן?

ומשינינן: לא קשיא.

שני זיינין חייב. שהרי הוא ככותב שתי אותיות. ודוקא בנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש וכתבו רק אות אחת בעינן שיתקן עיי"ז את הספר. וצ"ע על רש"י למה פירש כאן דמיירי שהספר צריך לכך.

7. הקשה הריטב"א לשם מה צריך רבא לומר באיזה אופן הגיה הספר? שהרי עיקר תירוצו הוא שבכך תיקן הספר, והכי היה לו לומר: שאני הכא, דהוה ליה כהשלים את הספר [ועיין שו"ת רע"א ח"א סי' כ"א יישוב לזה].

והביא פירוש אחר. שיש גורסים בדברי רבא "כגון שנטלו לגגו של דל"ת ועשאו יוד"ר רי"ש, דהיינו כדרכ ששת, שע"י הגהתו נעשו שתי אותיות, אלא שהוא נתן דוגמא אחרת לדבר.

והוסיף הריטב"א דלפי זה, אם הגיה אות אחת פטור אף אם נשלם הספר עיי"ז. כי דוקא כשהספר היה חסר אות והשלימה הוי תיקון חשוב היות והיה הספר נראה חסר קודם לכן. אבל אם היה בו טעות של אות אחת ותיקנה אין

אות גדולה על השער של זו ואות אחרת על שער השניה הרי הרואה את זו ומהלך עד שרואה את זו יודע כי תואמות הן ומכוונות זו לזו. כי זו מסוימת באל"ף וזו מסוימת בב"ת.

והיינו דאמרינן: כתיבה היא אלא שמחוסרת קריבה. כלומר, שלא נכתבו כדי להיתלש אלא שיהיו במקומן היכר וסימן.

5. כתב הרשב"א דזה לא מיקרי חק תוכות, שאינו אלא כמפריד בין שתי אותיות דבוקות. וכן בנטל גגו של דל"ת ועשאו רי"ש אינו אלא כדיו שנפל ע"ג האות, ומעבירו.

והר"ן כתב דאין ראייה מכאן. דאפשר דלענין כתיבת סת"ם מיפסיל בכה"ג משום חק תוכות, אבל לענין שבת אין קפידא בכך. וכל דהוי מלאכת מחשבת, חייב. שהרי אפילו מוחק על מנת לכתוב חייב.

6. כתב המנ"ח שם, דודאי אף אם עשה כן שלא בספר רק היה כתוב באיזה מקום חי"ת ועשאו